

DOI: 10.33663/0869-2491-2025-36-94-105

УДК: 340.114:342.6

Є. Б. КУБКО,

доктор юридичних наук, професор
член-кореспондент НАГрН України*

ORCID: 0009-0005-0775-5582

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ІНСТИТУТІВ

У статті розглядаються теоретичні проблеми функціонування сучасних державно-правових інститутів, які за своєю природою становлять базові елементи як державного механізму, так і правової системи. Поняття державно-правових інститутів розглядається як відмінне від споріднених правових понять, як-от правові інститути, державні інститути, правові інституції, державні інституції, інституціональний механізм тощо. Визначено, що дефінітивне впорядкування проблематики державно-правових інститутів спрямоване на подолання наслідків досліджень міждисциплінарного характеру, включно з теоретичними питаннями інституціоналізму як напрямів економічної, політологічної, соціологічної, юридичної наук. З позиції юридичного інституціоналізму розглянуті питання взаємодії державно-правових інститутів із механізмами держави і правовою системою країни, а також питання балансу між стабільними й динамічними елементами будь-якого державно-правового інституту. Залежно від характеру такого балансу запропонована класифікація, що включає стабільні, умовно-стабільні, динамічні і проблемно-цільові державно-правові інститути. Державно-правові інститути розглянуті як засоби контролю за ефективністю і законністю управлінських рішень, як інструмент стримувань і противаг із погляду сучасної юридичної практики, а також як об'єкти наукових досліджень із погляду теорії держави і права.

Ключові слова: правовий інститут, державний механізм, державно-правова інституція, юридичний інституціоналізм.

Kubko Ievhen. Theoretical issues of the functioning of the state and legal institutions

The article examines the theoretical issues of the functioning of modern state and legal institutions, which by their nature constitute the basic elements of both the state mechanism and the legal system. The concept of state and legal institutions is considered to be distinct from related legal concepts such as institution of law, institution of state, legal institutions, state institutions, institutional mechanism, etc. The author notes that the definitional order of issues related to state and legal institutions is aimed at overcoming the consequences of the interdisciplinary nature of research, including theoretical issues of institutionalism as a branch of economics,

* **Kubko Ievhen**, Doctor of Juridical Sciences, Full Professor, Corresponding Member of the NALS of Ukraine

political science, sociology and law. From the point of view of legal institutionalism, the author examines the issues of the interaction of state and legal institutions with the mechanisms of the state and the legal system of the country, as well as the balance between stable and dynamic elements of any state and legal institution. Depending on the nature of this balance, the author proposes a classification that includes stable, conditionally stable, dynamic and problem-oriented state legal institutions. State and legal institutions are considered as a means of controlling the efficiency and legality of administrative decisions, as an instrument of checks and balances from the perspective of modern legal practice, and also as an object of scientific research from the perspective of state and legal theory.

Key words: *legal institution, state mechanism, state and legal institution, legal institutionalism.*

Вступ. Сучасний етап розбудови української держави відбувається в надзвичайно складних умовах, які відображають динамізм світових соціально-політичних процесів, їхню складність і об'єктивну непередбачуваність. Сучасна українська держава, що перебуває в екстремальних умовах агресивної війни РФ, потребує задля свого існування і розвитку, як життєво необхідний фактор, значного підвищення ефективності, керованості, результативності всіх соціальних процесів; що має забезпечити міцності та стійкості держави щодо несприятливих зовнішніх і внутрішніх факторів. Це зумовлює необхідність переосмислення ролі й місця української держави в сучасному світі, виходячи з реальних можливостей як економічного, так і політичного характеру. Завдання, що поставили перед державою, зумовлені принциповим підходом до розуміння реальних процесів, включаючи існуючий воєнний стан, у якому перебувають держава й суспільство загалом. За всієї важливості громадянського суспільства у розв'язанні нагальних питань сьогодення, за вельми вагомої ролі суспільства і громадян України, усе ж таки найбільш потужним інструментом вирішення життєво важливих національних завдань є українська держава, від ефективної діяльності якої залежить перетворення України на сучасну, незалежну, демократичну державу, що динамічно розвивається. Одним із напрямів такого розвитку й ефективного досягнення цілей і виконання завдань держави є значне якісне посилення всіх державно-правових інститутів з метою їхнього адекватного функціонування в сучасних умовах. З теоретичного погляду підвищення ефективності держави не може відбуватися без суттєвого зростання ефективності всіх державно-правових інститутів, які становлять одну з основ діяльності держави, відображаючи її сучасну сутність.

Стан розробки проблеми. Проблематика державно-правових інститутів розглядається головним чином у рамках теорії інституціоналізму, який склався як частина економічної теорії і був рецептований представниками соціології, політології, філософії і також вченими-юристами на основі теорії правового інституціологізму, теоретичну базу якого формували роботи Д. Норта, О. Вільямсона, Р. Дворкіна, Л. Лессіг, Й. Олсена, В. Мітчелла та

інших представників так званого старого і нового інституціоналізму. Питання державно-правових інститутів розглядалися лише епізодично або з суто практичного боку в галузевих наукових юридичних дослідженнях, або з позиції загальної теорії інституціоналізму. Вона тільки частково зачіпала правову сутність державно-правових інститутів і, як правило, у зв'язку з теорією правового інституціоналізму, методологічним завданням якого було головним чином пояснення взаємодії права з іншими соціальними інститутами – економікою, політикою, культурою, мораллю та ін. Теоретичні питання самих державно-правових інститутів, їх внутрішня сутність, соціальна цінність і юридична технологія функціонування залишились без достатньої дослідницької уваги.

Виклад основного матеріалу. Державно-правові інститути являють собою дієві частини держави та її правової системи, які, будучи вмонтованими в державно-правовий механізм, здатні впливати на державу і право, визначаючи їх сучасні параметри. У зв'язку із цим виникає низка теоретичних і методологічних проблем функціонування таких державно-правових інститутів, важливість яких пов'язана із сучасним завданням, що стоять перед державою і суспільством. Такі теоретичні проблеми потребують термінового розв'язання, оскільки без ефективних державно-правових інститутів держава не зможе виконати сучасні життєво важливі для країни завдання. Теоретичні і практичні аспекти діяльності державно-правових інститутів мають відповідати умовам функціонування сучасних держав, що, крім іншого, зумовлено бурхливим технологічним розвитком у світі. Відставання України від світових процесів робить обґрунтованими побоювання, що без принципової зміни функціонально-структурної сутності державно-правових інститутів найближчим часом може мати місце суттєве зниження керованості країни.

Ентропійність будь-якої соціальної системи, включно із правовою системою і системою державного управління, виступає значним руйнівним фактором, який завжди має межу невизначеності стану системи, а також поведінки системи у відповідних часто непередбачуваних умовах. Серед організаційних засобів, які можуть протидіяти системній організаційній ентропії, яка має об'єктивний характер, тобто виступає властивістю будь-якої системи, включаючи правову систему країни, є стабільність і попереджувальна ефективність діяльності державно-правових інститутів. Недаремно в риторичі українських політиків і навіть науковців часто звучить теза, що неефективність держави відбувається внаслідок відсутності інститутів держави чи їхньої вкрай низької результативності¹.

Як і сучасна система управління державою та сучасна правова система, державно-правові інститути формувалися під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників. Українська держава із часів здобуття незалежності розбудувала свою державно-правову систему в складних історичних умовах, що впливали і впливають на державно-правові інститути, які формувалися

залежно від факторів, що діяли комплексно, охоплюючи всі системи держави, всі ланки державного механізму.

Особливість формування сучасної української держави та її державно-правових інститутів полягає в тому, що одним із найважливіших факторів був вплив міжнародно-правових документів (конвенцій, договорів), до підписання яких доєдналася Україна в перші роки свого незалежного існування. Відповідно держава сприймала ідеї міжнародно визначених стандартів державотворення і правового регулювання, які були закладені в цих міжнародно-правових документах. Численні багатосторонні міжнародні конвенції, угоди з міжнародними організаціями, двосторонні міждержавні угоди, відомчі угоди й домовленості, а також різного роду міждержавні договори, впливаючи на напрями державотворення в Україні, водночас здійснювали важливий ідеологічний поштовх для формування самої концепції розвитку держави, її правової системи. Як і в більшості демократичних країн, міжнародні відносини й міжнародні документи мають для України важливе значення, оскільки, крім іншого, формують склад, принципи, й межі функціонування державно-правових інститутів. Особливо це стосується сфери захисту прав людини, яка за радянських часів фактично зводилася до тоталітарних правил поведіння з приватними правами особи. Не можна, наприклад, ігнорувати вплив Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на законодавчу, виконавчу й судову гілки влади в Україні. Приєднання до Ради Європи, міжнародні договори в різних сферах діяльності, обмін інформацією – усе це, безумовно, впливало як на державу загалом, так і на відповідні державно-правові інститути зокрема. І сьогодні міжнародно-правовий вплив у сфері держави і правотворення є доволі потужним, а інколи й вирішальним для розв'язання тих чи інших завдань держави. Наприклад, сьогодні тільки один Кабінет Міністрів України має приблизно 1700 міжнародно-правових договорів із різних питань своєї діяльності. Існують також численні договірно-правові відносини на рівні окремих міністерств і відомств в Україні, які охоплюють ті чи інші питання функціонування галузевих систем.

Узагальнено кажучи, дія зовнішніх, особливо зовнішньоекономічних і зовнішньополітичних факторів, повинна бути врахована як суттєва умова функціонування сучасної української держави, а відповідно й державно-правових інститутів. Сьогодні сама мета – вступ України до Європейського Союзу й прагнення наближення до НАТО кардинально впливають на державно-правові заходи організаційного характеру, оскільки можливий вступ України в ЄС чи, у будь-якому випадку, шлях до такого вступу, потребує конкретних, зафіксованих у міжнародному договорі кроків, які перебувають під обумовленим міжнародно-правовим контролем.

Серед зовнішніх факторів, які впливають на систему управління і відповідні державно-правові інститути, сьогодні є військова агресія РФ проти України, яка зумовлює необхідність переорієнтації системи управління та

всіх її складових на відбиття агресії, а отже, на захист суверенітету й територіальної цілісності держави. Зрозуміло, що цей вплив сьогодні є вирішальним фактором, який зумовлює конкретні дії держави, але водночас передбачає, крім іншого, суттєве підвищення ефективності державно-правових інститутів.

Крім зовнішніх факторів, безумовний вплив справляють фактори внутрішні, серед яких, на мою думку, головним сьогодні є подолання ідеологічних наслідків командно-адміністративної системи, які ще досі, внаслідок інерції адміністративних традицій², визначають поведінку державно-правових інститутів, якщо не з ідеологічного погляду, то принаймні з погляду культурологічного розуміння системи державного управління як суто ієрархічної системи з певним політичним центром управління, який асоціюється з конкретною особою. Цей «культурологічний командно-адміністративний вплив» на процес державотворення не можна недооцінювати, оскільки він до певної міри блокує прогресивні ідеї і тенденції в державному апараті, а відтак і в законодавстві, і в правовій системі загалом.

Сучасні тенденції функціонування суспільства передбачають гнучкість системи управління, а також принципову зміну ролі центру прийняття рішень як єдиного основного інструменту управління. В Україні блокуючий вплив на розвиток сучасних державно-правових інститутів пов'язаний також із дією іншого важливого зовнішньополітичного фактора. Мається на увазі вплив на сучасну систему державного управління і на правову систему держави олігархічних груп у механізмі функціонування держави. Беззаперечно, що існування олігархів як певної категорії громадян, які мали можливість ініціювати прийняття найважливіших державних рішень як в економіці, так і в політиці, має негативні наслідки. З погляду нашого аспекту дослідження державно-правових інститутів, їхньої ролі й організаційного значення слід звернути увагу на те, що збереження командно-адміністративних елементів у практиці державотворення об'єктивно становило зацікавленість олігархічних структур, оскільки саме командно-адміністративні елементи забезпечували найбільш ефективний вплив на систему управління через єдиний центр.

Важливим зовнішнім фактором, який потрібно враховувати під час аналізу державно-правових інститутів, є відсутність чи слабкість демократичних традицій в Україні як наслідок довготривалого розвитку держави в інших історичних умовах і в іншій ідеологічній парадигмі. Демократичні традиції державотворення для свого формування і певного рівня розвитку потребують значного періоду часу, а також їхньої усвідомленої фіксації офіційними та неофіційними (культурологічними, роз'яснювальними, просвітницькими) засобами.

Зрозуміло, що такі демократичні традиції повинні бути виправдані часом, але в усіх випадках вони мають бути зафіксовані зрештою в офіційних документах, і лише в тих випадках, коли ті чи інші традиції є загальносуспільним надбанням, вони можуть мати форму неформальних правил, звичаїв, модель-

них прикладів тощо. Ці останні також мають важливе значення для оцінювання діяльності державно-правових інститутів.

Проблематика функціонування державно-правових інститутів пов'язана з розумінням стабільності й динамізму держави та її правової системи. Йдеться про те, що ефективна система держави має передбачати існування таких державно-правових інститутів, які утворюють стабільність ланок цієї системи незалежно від впливів політичних, олігархічних або будь-яких ідеологічних. У будь-якому випадку такі державно-правові інститути мають протидіяти автократичним тенденціям, з одного боку, й хаотичним діям у організаційній сфері – з іншого боку.

Соціальні інститути завжди привертали увагу значної кількості дослідників, які намагалися встановити роль і значення різного роду інститутів для розвитку суспільства. Теорія інституціоналізму, яка з'явилася наприкінці XIX – на початку XX ст. (Дж. Коммонс, Л. Мітчелл, Т. Веблен), зароджувалася як реакція на класичну політичну економію і пояснювала сучасні для того часу економічні процеси³. На початку другої половини XIX ст. у теорії інституціоналізму з'явилися нові акценти, які були пов'язані з необхідністю формальних правил щодо механізму впливу на соціальні процеси. Розглядалися такі інститути суспільства, як закони, контракти, норми або навіть організації, які діють згідно з певними правилами. Відповідно відзначалось, що такі інститути впливають на економічне зростання і призводять до організаційної ефективності.

Пізніше, наприкінці XX – на початку XXI ст., ще більшого розвитку набули ідеї так званого соціологічного інституціоналізму, що наголошувало на культурологічних і соціологічних аспектах діяльності інститутів у суспільстві, а також політичний інституціоналізм, який вивчав політичні інститути, що формують політичну поведінку, забезпечують стабільність і передбачуваність політичної системи⁴. Його представники – Дж. Марч, Й. Олсон та інші – зосереджували увагу на політичних процесах щодо ефективності економіки⁵. У рамках цієї економічної за своєю сутністю концепції розвивався і так званий юридичний інституціоналізм, який полягав у визначенні співвідношення між суспільством і юридичними інститутами в контексті їхнього взаємозв'язку з такими соціальними інститутами, як мораль, культура, політична свідомість тощо⁶. На жаль, ані теорія інституціоналізму загалом, ані теорія юридичного (правового) інституціоналізму не ставили за мету й не пояснювали фактори ефективності формування і функціонування самих цих інституцій і розглядали їх загалом як фактор об'єктивної дії на зовнішні соціальні процеси. Проте державно-правові інститути – це самостійний предмет дослідження, який, на нашу думку, лише умовно може розглядатися як частина предмета загальної теорії інституціоналізму. Водночас не можна не враховувати ті позитивні теоретичні надбання, пов'язані саме з цими теоретичними поглядами. Позитивним було визначення необхідності певної уваги до розмежування

понять «інститут» і «інституція», а також відмежування правових інститутів від інститутів соціальних.

Сучасний правовий інституціоналізм, на нашу думку, слід розглядати не стільки як теорію, що склалася, скільки як напрям досліджень у сфері юриспруденції, зокрема, у сфері взаємодії правових інститутів з іншими соціальними процесами. Сьогодні ключовими аспектами правового інституціоналізму слід вважати, по-перше, міждисциплінарний підхід, коли вчені-юристи використовують ідеї і наукові конструкції з інших галузей науки, як-от економіка, політологія, соціологія, історія, причому під кутом зору аналізу саме наслідків дії правових інститутів для інших соціальних сфер. По-друге, це «емпіричність» досліджень, оскільки особлива увага надається дослідженням, які вивчають, як саме правові інститути функціонують на практиці. По-третє, це політичні наслідки функціонування правових інститутів і впливу теорії правового інституціоналізму на конкретні політичні структури, особливо при проведенні політичних і правових реформ. Крім того, слід зазначити особливий вплив учених, які роблять свій внесок у дискусію щодо ролі права в суспільстві й щодо розвитку державно-правових інститутів. Важливою також є констатація факту, що правовий інституціоналізм як науковий напрям фокусується на взаємодії між правовими інститутами і структурами управління, що є центральною темою щодо можливості практичної реалізації законів та їхнього застосування в різних інституціональних контекстах.

Міждисциплінарний характер проблематики державно-правових інститутів як зазначена нами особливість теорії інституціоналізму, крім, безумовно, позитивних результатів дослідження має і певні негативні наслідки, пов'язані з деякою термінологічною плутаниною, оскільки дефінітивні характеристики мають особливості, що залежать від предмета науки, яка їх досліджує, у контексті споріднених категорій. Якщо з погляду теорії інституціоналізму це не породжує якихось значних теоретико-методологічних незручностей, то в разі аналізу конкретної сфери їхнього (державно-правових інститутів) застосування в конкретних історичних умовах і в конкретних правових системах виникають реальні проблеми. Останні вимагають чіткого визначення категоріальних рядів для споріднених категорій щодо інституціоналізму в державно-правовому сенсі. Поняття «державно-правовий інститут» визначає свої особливості насамперед у категоріальному ряді з поняттями «держава», «апарат держави», «державне управління», «державний механізм», «державні органи», «державні інституції». Відмінність між цими поняттями більш-менш зрозуміла, але виникають проблеми, коли ці поняття необхідно чітко виокремити. Так, інститути держави, які, на нашу думку, мають належати до категоріальних рядів, пов'язаних із категорією «держава», чітко не визначаються. Тому не можна погодитися з позицією деяких авторів, які пропонують поділяти інститути держави на такі, що мають матеріальне вираження (державний апарат, державні установи, державні підприємства й організації

тощо), та інститути держави, що не мають матеріального вираження (інститут надзвичайного стану, інститут виборів, інститут референдуму та ін.)⁷. У разі такої класифікації нівелюються грані між фундаментальними категоріями «держава» і «право». Державно-правовий інститут як категорія правознавства проявляється одночасно й у категоріальному ряді, пов'язаному з категорією «права». Отже, категоріальний ряд для «державно-правового інституту» включає норму права, правовий інститут, галузевий правовий інститут, міжгалузевий правовий інститут, загальноправовий інститут, цільовий правовий інститут. Тож поняття «державно-правовий інститут» різняться за обсягом ознак від інституту права чи правового інституту як поняття, що належить до категоріального ряду правового спрямування, так і від поняття державного інституту, яке пов'язане з категоріальним рядом категорії «держава». Державно-правовий інститут як інструментальне поняття охоплює ознаки обох цих категоріальних рядів. Здається доцільним розрізнити інститут права (правовий інститут) і державну інституцію, як водночас можуть охоплюватися узагальненим поняттям «державно-правовий інститут» або «державно-правова інституція». Самостійне використання поняття «правовий інститут» має сенс для акцентування його зв'язку з правовою системою і може охоплювати такі поняття, як «інститут законодавства», «інститут виборчого права», «інститут права власності», «інститут процесуального права» тощо. «Державна інституція» як поняття повинно застосовуватися до певних державних утворень, тому відповідно слід відрізнити державні виконавчі інституції чи державні судові інституції, чи державні законодавчі інституції тощо. Використання терміна «державна інституція» має узагальнювальний характер, але в усіх випадках мається на увазі відповідна організаційна структура держави. Навіть у випадках використання поняття «правова інституція» слід розуміти, що йдеться саме про державно-правову інституцію, а не про правовий інститут. Державно-правовий інститут – це узагальнювальне за змістом поняття, яке охоплює не тільки правові норми, а й, що особливо важливо, організаційні форми, за допомогою яких держава здійснює свої функції, використовуючи ці правові норми. Це фактично сукупність правових норм і державних органів, які забезпечують реалізацію цих норм у певній сфері функціонування держави, у чому й полягає наукова і практична цінність цієї історії.

Як свідчить аналіз наукової літератури, хоча поняття «інститут» і «інституція» розрізняють⁸, проте суттєва відмінність між поняттями «державно-правовий інститут» і «державно-правова інституція» майже не існує, за винятком незначного нюансу, пов'язаного з акцентом при використанні поняття «державно-правовий інститут» на організаційно оформлену структурність правових норм для виконання функцій правового регулювання, тоді як поняття «державно-правова інституція» може робити більший акцент на статичній характеристиці структурних організаційних елементів. У всіх випадках загальні характеристики державно-правових інститутів і держав-

но-правових інституцій полягають у наявності організаційної структури, що включає певні утворення, які виконують конкретні регулятивно-правові функції. До основних характеристик цих категорій належать також функціональна спрямованість, оскільки кожний державно-правовий інститут має свої специфічні завдання і функції, які спрямовані на реалізацію державної політики, підтримання правопорядку, захист прав і свобод громадян тощо. Діяльність державно-правових інститутів регулюється відповідними правовими актами, які визначають повноваження, порядок роботи, форми й методи діяльності, повноваження і відповідальність відповідних нормативно визначених структур. І, нарешті, характеристиками цих категорій є взаємодія з іншими інститутами (інституціями), оскільки вони взаємодіють як між собою, так і з іншими інститутами з метою ефективного функціонування правової системи.

Основна аксіологічна проблема полягає у співвідношенні динамічних і статичних елементів державно-правових інститутів, оскільки саме баланс між цими елементами (станами) становить найбільшу соціальну цінність. Умовно всі державно-правові інститути можна поділити на декілька груп залежно від співвідношення стабільності й динамізму, а також залежно від результатів їхнього функціонування. Більшість інститутів тяжіють до стабільного функціонування. Проте стабільність потребує не стільки стабільності структури, скільки стабільності самих результатів функціонування державно-правового інституту. У процесі такого функціонування виявляються ознаки динамізму, який об'єктивно утворюється відповідно до зміни економічних, політичних, ідеологічних, культурологічних та інших умов життєдіяльності держави. Баланс між стабільністю і динамізмом не має прямолінійних параметрів, тобто ані динамізм, ані стабільність не вимірюються конкретними одиницями. Кореляційна залежність між ними має складний характер.

Відповідно можна виділити стабільні й умовно-стабільні державно-правові інститути. Останні мають більш високий рівень динамізму, який визначається необхідністю швидких і адекватних організаційних змін. Тому на поверхні явища ми бачимо, з організаційного погляду, стабільні постійно діючі органи держави, які з більш-менш однаковими варіаціями існують у всіх розвинутих країнах. Це державно-правові інститути законодавчої, виконавчої і судової влади. Водночас існують державно-правові інститути, які знаходяться в менш стабільному стані й змінюються доволі часто. Це, зокрема, такі державно-правові інститути, які пов'язані або з нестабільним законодавством, або з нестабільними зовнішніми умовами функціонування. Значна кількість таких державно-правових інститутів функціонує у сфері державного управління економічними процесами. Існує також група державно-правових інститутів високого рівня динамізму, який інколи проявляється в непослідовній зміні правових норм і організаційних структур, які функціонують у тій чи іншій сфері діяльності держави. У національній і світовій

практиці державотворення існує багато прикладів, коли впродовж порівняно короткого періоду часу декілька разів змінювалися організаційні структури в тих чи інших системах управління, зникали чи реформувалися державно-правові інститути. Наприклад, за радянських часів в Україні тільки у сфері керівництва сільським господарством були періоди, коли впродовж одного року змінювалися до п'яти разів тільки центральні структури галузевого управління, що сучасною науковою мовою означало реорганізацію або навіть ліквідацію державно-правових інститутів. Часті зміни державно-правових інститутів відбувалися, наприклад, у Італійській Республіці в часи парламентських криз. Прикладом динамічності державно-правових інститутів можна також назвати перші дні другого строку перебування на посаді президента США Д. Трампа, який реформував чи ліквідував значну кількість державно-правових інститутів за порівняно короткий проміжок часу.

У системі балансу між стабільністю і динамізмом можна також виділити групу державно-правових інститутів, які мають проблемно-цільовий характер, коли для досягнення конкретної мети, встановлених цілей, що зумовлені наявністю певної соціальної (економічної, політичної, фінансової, екологічної тощо) проблеми, утворюються тимчасові органи і приймаються відповідні правові норми. Причому таке утворення можна вважати цільовим державно-правовим інститутом, і він може формуватися на будь-якому рівні державного апарату. Мається на увазі, що таке формування може бути на рівні держави загалом, на рівні певної галузі, у межах окремого державного органу або й навіть підрозділів такого органу. Це різного роду комісії, комітети, цільові групи тощо, створені для досягнення певних чітко визначених результатів, і які діють на визначеній для них нормативно-правовій базі. Такі програмно-цільові структури слід розглядати як тимчасові органи, які мають певні часові й матеріальні обмеження, а в тих випадках, коли вони втрачають свій тимчасовий характер, їх можна розглянути як утворені державно-правові інститути.

Висновки. Існування реальних, а не вигаданих, формально проголошених державно-правових інститутів дає можливість визначити якість як функціонування держави загалом, так і її правової системи, а також цивілізаційний стан суспільства. Державно-правові інститути можуть формуватись на різних рівнях держави, у різних ланках державного апарату: від державно-правового інституту забезпечення конкретних місцевих проблем, до державно-правових інститутів на рівні гілок влади (наприклад, державно-правовий інститут парламентського контролю). Аксіологічна характеристика державно-правових інститутів полягає у можливості державного і громадського контролю в конкретних сферах. Державно-правовий інститут може охоплювати діяльність різних галузевих структур, а також норми декількох галузей права (цивільного, адміністративного, фінансового тощо), але завжди можна визначити рівень його ефективності, а не тільки формальне виконання завдань відповідних державних структур. Крім того, цінність таких інститу-

тів у можливості встановлення противаг для латентних протиправних дій, авторитарних тенденцій і зловживань. Ефективно функціонуючі державно-правові інститути дадуть змогу ухвалювати ефективні управлінські рішення, удосконалювати правову систему, запроваджувати швидко й результативно систему стримувань і противаг у державі.

1. Гаража О. П. Розвиток інституціоналізму в системі управління. *Економіка АПК*. 2017. № 2. С. 54–56. 2. Адміністративні традиції слід розглядати як частину державно-правової традиції. Терлюк І. «Державно-правова традиція» і «(українська) національна державно-правова традиція»: до питання про змістове значення понять. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2021. № 2 (30). С. 26–35. 3. Див. наприклад: Commons J. *Legal Foundation of Capitalism*, Taylor and Francis, 2017, 314 pp. 4. Див. наприклад: Luhmann N. *Law as a social system*. Oxford University Press, 2004. 498 pp. 5. March J., Olsen J. The Institutionalism: organizational factors in political life. *American Political Science Review*, Volume 78, Issue 3, December 1983, pp. 734–749. 6. Вонсович С. Теорія інституціоналізму: рефлексії ретроспективного дискурсу. *Грані*. 2021. Том 24. № 3. С. 56–74. 7. Сімутін В. В. Інститути держави як складові елементи механізму сучасної держави. *Ужгородський національний університет. Серія Право*. 2014. Випуск 27. Том 1. С. 56. 8. Карамзіна М., Шурбована О. «Інститут» та «інституція»: проблема розрізнення понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 4. С. 10–17.

References

1. Harazha O. P. Rozvytok instytutsionalizmu v systemi upravlinnia. *Ekonomika APK*, №2, 2017. S. 54–56. 2. Administratyvni tradytsii slid rozghliadaty yak chastynu derzhavno-pravovoi tradytsii. Terliuk I. «Derzhavno-pravova tradytsiia» i «(ukrainska) natsionalna derzhavno-pravova tradytsiia»: do pytannia pro zmistove znachennia poniat. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhniky»*. Seriia: Yurydychni nauky», № 2 (30), 2021. S. 26–35. 3. Dyv. napryklad. Commons J. *Legal Foundation of Capitalism*, Taylor and Francis, 2017. 314 pp. 4. Dyv. napryklad. Luhmann N. *Law as a social system*. Oxford University Press, 2004. 498 pp. 5. March J., Olsen J. The Institutionalism: organizational factors in political life. *American Political Science Review*, Volume 78, Issue 3, December 1983, pp. 734–749. 6. Dyv. Vonsovykh S. Teoriia instytutsionalizmu: refleksii retrospektyvnoho dyskursu. *Hrani*, 2021. Tom 24, № 3, S. 56–74. 7. Simutin V. V. Instytuty derzhavy yak skladovi elementy mekhanizmu suchasnoi derzhavy. *Uzhhorodskyyi natsionalnyi universytet. Seriia Pravo*, Vypusk 27, tom 1, 2014 r. S. 56. 8. Karamzina M., Shurbovana O. «Instytut» ta «instytutsiia»: problema rozrinnennia poniat. *Politychnyi menedzhment*, 2006. № 4, S. 10–17.

Kubko Ievhen. Theoretical issues of the functioning of the state and legal institutions

The article examines the theoretical issues of the functioning of modern state and legal institutions, which by their nature constitute the basic elements of both the state mechanism and the legal system. State legal institutions are seen as a means of counteracting the entropy of the public administration system, ensuring its stability and the required level of efficiency. The concept of state and legal institutions is considered to be distinct from related legal concepts such as institution of law, institution of state,

legal institutions, state institutions, institutional mechanism, etc. The purpose of the study is to identify the system of internal and external factors influencing the formation of the state and legal system of Ukraine since its independence. The author analyses the impact of international legal documents that shaped the ideas of democratic standards of state-building, as well as the impact of Russia's military aggression against Ukraine. The author notes that the definitional order of issues related to state and legal institutions is aimed at overcoming the consequences of the interdisciplinary nature of research, including theoretical issues of institutionalism as a branch of economics, political science, sociology and law. From the point of view of legal institutionalism, the author examines the issues of the interaction of state and legal institutions with the mechanisms of the state and the legal system of the country, as well as the balance between stable and dynamic elements of any state and legal institution. Depending on the nature of this balance, the author proposes a classification that includes stable, conditionally stable, dynamic and problem-oriented state legal institutions. Programme-targeted institutions are considered in the context of their temporary nature, which has time and material limitations. They are formed to achieve a specific goal and solve a specific problem that society faces in order to concentrate resources and implement a specific programme. The author concludes that state and legal institutions should be used as a means of controlling the efficiency and legality of administrative decisions, as an instrument of checks and balances from the perspective of modern legal practice, and also as an object of scientific research from the perspective of state and legal theory.

Key words: *legal institution, state mechanism, state and legal institution, legal institutionalism.*